

ks. dr hab. Grzegorz Godawa, prof. ucz.
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
Instytut Pedagogiki i Nauk o Rodzinie

Kraków, 7.04.2022 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej ks. mgra Mateusza Godka
pt. „PEDAGOGIA INTEGRALNEGO WYCHOWANIA CZŁOWIEKA
W UJĘCIU KARDYNAŁA MARIANA JAWORSKIEGO”
napisanej pod kierunkiem ks. dra hab. Stanisława Chrobaka, prof. ucz.
oraz dra Macieja Ciechomskiego (promotor pomocniczy)

1. Uwagi ogólne

Ks. prof. Marian Nowak, charakteryzując obecne zjawiska społeczne, pisze: „Nie jest to czas metafizyki ani miłości do filozofii, lecz czas, w którym człowiek chętniej nastawia się na wydajność, na skuteczność w działaniu i na sukces, gdy bardziej wierzy technologii i nauce aniżeli własnej intuicji i dedukcji. Z taką sytuacją mamy do czynienia również w pedagogice”¹.

U źródła tego zjawiska tkwi nie tylko potrzeba skuteczności i osiągania empirycznie wymiernych efektów, ale także przyjęcie specyficznej koncepcji człowieka. Niekiedy jest nią jedno z popularnych dzisiaj ujęć osoby ludzkiej w kontekście zredukowanym, pozbawionym istotnych wymiarów życia ludzkiego. Z drugiej strony dostrzegalna jest potrzeba dowartościowania osoby ludzkiej i ukazania jej w perspektywie integralnego rozwoju zarówno w kulturze, jak i w procesie wychowania.

Autor recenzowanej pracy doktorskiej wychodzi naprzeciw tym trudnościom, proponując koncepcję integralnej pedagogii, opartej na naukowej i duszpasterskiej działalności kardynała prof. dra hab. Mariana Jaworskiego. Jak Doktorant słusznie zauważa, wdrożenie tych założeń w praktykę wychowawczą „wymaga głębokiego zrozumienia osobowego myślenia o człowieku, dojrzałej tożsamości chrześcijańskiej i stałego poszukiwania konkretnych rozwiązań, które pozwalałyby wcielać tę wizję

---

¹ M. Nowak, Filozofia człowieka podstawą filozofii wychowania, [w:] Wychowanie personalistyczne. Wybór tekstów, red. F. Adamski, Kraków 2005, s. 133.

człowieczeństwa w życie” (s. 8). Recenzowana dysertacja jest nowatorską, kreatywną i udaną próbą sprostania temu wyzwaniu. Odwołanie się do postaci kard. Jaworskiego oraz przedstawienie wychowawczego wymiaru jego różnorodnej działalności pogłębia rozumienie i wzmacnia pole znaczeniowe wychowania integralnego. W ten sposób recenzowana praca wpisuje się w obszar badawczy pedagogiki chrześcijańskiej.

2. Temat i cele rozprawy

Temat rozprawy jest zwarty, a jednocześnie interesujący i pojemny treściowo. Zakłada on rekonstrukcję i analizę podstawowych założeń integralnego (całościowego) wychowania człowieka w ujęciu kardynała Jaworskiego. W tym kontekście Autor dysertacji słusznie użył pojęcia „pedagogia” w odniesieniu do nauczania i praktyki duszpasterskiej hierarchy.

Główny problem badawczy dysertacji brzmi następująco: „Jak się przedstawia i na ile jest (może być) ważna dla pedagogiki i wychowania idea integralnego wychowania człowieka w ujęciu kardynała M. Jaworskiego?” (s. 18). W wyniku operacjonalizacji celu głównego Autor rozprawy wyodrębnił cztery cele szczegółowe, na podstawie których sformułowano tytuły poszczególnych rozdziałów.

3. Metody badawcze

Obszerny wstęp zawiera opis metodologii badawczej zawartej w pracy. Autor opisuje założenia metod hermeneutycznej i fenomenologicznej, które są dobrane prawidłowo, a ich opis jest czytelny. Także zastosowane techniki analizy i syntezy są adekwatne do przyjętych w dysertacji celów badawczych. Autor wyjaśnia, że praca została napisana na podstawie publikacji Kardynała oraz materiałów źródłowych, co podkreśla jej naukowy charakter i znaczenie. Można zakładać, że opracowanie materiałów, które do tej pory nie były publikowane, wymagało dużego zaangażowania ze strony Badacza, co zaowocowało wydobyciem na światło dzienne także nieznanych dotychczas powszechnie wypowiedzi biskupa, a później kardynała Jaworskiego.

4. Ocena wykorzystanych źródeł i literatury

Bibliografia została podzielona na literaturę źródłową (52 pozycje) oraz literaturę pomocniczą (238 pozycji). Stosunkowo duża liczba źródeł i pozycji literatury pomocniczej skłania do pokreślenia rzetelności warsztatu ks. mgra Mateusza Godka. Wśród wykorzystanej literatury znajdują się obcojęzyczne publikacje napisane w języku ukraińskim, co jest uzasadnione geograficzno-kulturowym osadzeniem pracy. Nie ma odwołań do innych publikacji obcojęzycznych.

5. Struktura rozprawy

Recenzowana praca składa się z czterech rozdziałów, wstępu i zakończenia. Liczy 217 numerowanych stron. Pierwszy rozdział jest zatytułowany następująco: „Uwarunkowania społeczno-polityczno-kulturowe działalności edukacyjnej i wychowawczej Kardynała Mariana Jaworskiego na Ukrainie”. Rozdział ten jest potrzebny, bo wprowadza czytelnika w uwarunkowania działalności i nauczania duszpasterskiego Kardynała, które jest dobrze znane Autorowi rozprawy. Omawia on początek państwowości Ukrainy oraz charakteryzuje trzydziestolecie jej istnienia. W tym kontekście pokazuje zmiany, jakie zaszły w strukturach i działalności Kościoła katolickiego oraz podkreśla rolę jednego z czołowych biskupów Ukrainy, późniejszego kardynała Jaworskiego. Tło kulturowe i edukacyjne jest sceną, na której rozegrało się wiele wydarzeń istotnych dla tematyki poruszanej w dysertacji. Autor zauważa, że „Federacja Rosyjska stwarza pozory, że nie prowadzi działań wojennych, lecz udziela pomocy humanitarnej republikanom, tymczasem w incydentach zbrojnych każdego dnia giną żołnierze ukraińscy lub zostają poważnie ranni. Tego typu walki cały czas trwają i nie wiadomo, kiedy definitywnie się zakończą” (s. 46). Słowa te nabierają szczególnego znaczenia w kontekście obecnie toczącej się wojny, będącej wynikiem agresji Rosji wobec Ukrainy.

W drugim rozdziale ks. Mateusz Godek analizuje źródła myśli pedagogicznej kardynała Jaworskiego, wyróżniając źródła biblijne, podstawy filozoficzne oraz nauczanie Kościoła na temat wychowania. W każdym z analizowanych obszarów Autor przytacza wypowiedzi Kardynała odnoszące się do poszczególnych źródeł. Na podkreślenie zasługuje analiza filozoficznych podstaw wychowania, zwłaszcza antropologii chrześcijańskiej, będącej fundamentem wychowania integralnego. Przeprowadzone analizy pokazują, że Autor posiada bardzo dobrą znajomość zagadnień filozoficznych, potrafi je dogłębnie analizować i wyciągać wnioski.

Trzeci rozdział dysertacji, mający dla rozprawy kluczowe znaczenie, jest próbą pokazania modelu wychowania chrześcijańskiego realizowanego przez Kardynała. Autor podkreśla jego integralny charakter i pokazuje typowe cechy. Wyraźnie (i słusznie) wyróżnia samowychowanie, które w tym modelu ma silne odniesienie do rozwoju i formacji religijnej. Spośród środowisk wychowawczych wyróżnia rodzinę, zauważając, że „najbardziej istotnym dla wszechstronnego rozwoju dzieci i młodzieży wydaje się być przykład życia rodziców oraz ich troska o religijny aspekt wychowania” (s. 118). W modelu opracowanym na podstawie zebranych materiałów nie brak refleksji na temat znaczenia Kościoła, szkoły i uniwersytetu w procesie wychowania.

Ostatni rozdział ma wymiar wdrożeniowy, czego podstawą jest pokazanie znaczenia nauczania i wychowania integralnego dla współczesnego człowieka i społeczeństwa, ze szczególnym uwzględnieniem społeczeństwa ukraińskiego. Pierwszym zadaniem jest odkrywanie prawdy o człowieku, czyli ukazywanie podstaw antropologii chrześcijańskiej w świecie, w którym coraz częściej jest ona niezrozumiała zarówno dla współczesnych wychowawców, jak i wychowanków. Drugim zadaniem jest kształtowanie nowej kultury życia społecznego. Dopełnieniem jest ukazanie perspektyw wychowania religijnego.

W rozbudowanym wstępie, oprócz treści charakterystycznych dla początku prac naukowych, zamieszczono informacje o postaci kardynała M. Jaworskiego. Zabieg ten jest uzasadniony, choć znacznie większa objętość wstępu. Zakończenie zawiera zwięzłe podsumowanie wyników przeprowadzonych badań i logicznie ułożone wnioski. Wstęp i zakończenie pracy korespondują ze sobą.

6. Propozycje szczegółowe i dyskusyjne

Aprobując i doceniając całość przemyśleń Autora, pragnę zwrócić uwagę na kilka kwestii, które warto rozważyć w kontekście przyjęcia recenzowanej pracy do druku:

- a. Szata językowa pracy jest generalnie staranna, a język bogaty, ale w rozprawie można znaleźć błędy interpunkcyjne, złączenia wyrazów (np. s. 29). Brakuje konsekwencji w pisowni nazw własnych, zwłaszcza związanych z instytucją Kościoła (np. s. 12, s. 14).
- b. Przypisy są poprawne, z dwoma zastrzeżeniami. Pierwsze dotyczy konsekwencji w stosowaniu skrótów przy kolejnych cytowaniach prac (np. przypis 576 i 577). Druga uwaga dotyczy błędów merytorycznych, np. s. 85, przypis 259 odnosi się do punktu 64 „Catechesi tradendae”, a nie do 62, jak wskazuje Autor. Podobnie jest w przypadku cytowania DWCH na s. 86, przypis 262: Autor wskazuje na punkt 1, w rzeczywistości chodzi o p. 2.
- c. Zdarzają się określenia odbiegające od standardów pracy naukowej, które z pewnością zostaną wyeliminowane przed publikacją pracy (np. s. 41, s. 46).
- d. Stosunkowo duża liczba przypisów daje podstawy do tego, by je podzielić na sekcje w poszczególnych rozdziałach i w ten sposób uniknąć generowania wysokiej numeracji przypisów.

Powyższe uwagi nie deprecjonują rozprawy, służą jedynie doprecyzowaniu pewnych aspektów formalnych pracy.

Biorąc pod uwagę liczne walory pracy, chciałbym także zwrócić uwagę na kilka kwestii, które warto poddać dyskusji:

1. Zastanawia użyte w tytule sformułowanie: „w ujęciu kardynała Mariana Jaworskiego”, które literalnie sugeruje, że Jaworski sformułował takie założenia, dokonał ich systematyzacji. Być może bardziej adekwatny byłby temat nawiązujący do działalności naukowej i duszpasterskiej Kardynała i wynikającego z niej modelu wychowania integralnego? Autor we wstępie w taki właśnie sposób wyjaśnia tytuł. Być może warto przy wydawaniu pracy drukiem rozważyć niewielką korektę tytułu. Wydaje się, że pożyteczne byłoby także dookreślenie w rozprawie zakresu znaczeniowego pojęć: edukacja, wychowanie, kształcenie. Dzięki temu można uniknąć ewentualnych niejasności w rozumieniu tytułu pierwszego rozdziału.
2. Nieco niejasny jest zabieg metodyczny polegający na włączeniu do nauczania biskupa/kardynała Jaworskiego treści dokumentów Synodu Duszpasterskiego dla Archidiecezji Lwowskiej i Diecezji Łuckiej, któremu przewodził (np. s. 135). Jest to uzasadnione, gdy analizie poddawane są teksty robocze synodu zawierające wypowiedzi hierarchy. Gotowe dokumenty należy przypisać synodowi. Trzeba, by Autor wyjaśnił słuszności przyjętego założenia.
3. Warto zauważyć, że rozważania dotyczące wychowania integralnego wyraźnie podkreślają duchowy wymiar tej działalności. Jest to uzasadnione kontekstem politycznym, społecznym i kulturowym działalności Jaworskiego. Warto jednak zapytać, czy w jego wypowiedziach, oprócz odniesień społecznych i lakonicznych wzmianek o innych wymiarach integralności (np. o znaczeniu poprawnego odżywiania na s. 177), znajdują się treści mówiące szerzej na temat pozostałych obszarów funkcjonowania człowieka, w których realizuje się model integralnego wychowania? – np. sfery biologicznej związanej z przyrodą, emocjonalno-motywacyjnej, uczuciowej czy estetycznej. Warto wyjaśnić, czy omawiany model posiada przede wszystkim wymiar społeczno-duchowy, czy podkreśla także inne obszary rozwoju człowieka.

7. Konkluzja

W podsumowaniu pragnę podkreślić, iż recenzowana praca, przedstawione rozważania Autora, analiza i prezentowane wnioski mają charakter interdyscyplinarny. W szczególności zaś sposób odnoszą się do pedagogiki chrześcijańskiej. Należy zauważyć, że zarówno sposób ujęcia w analizowanej w treści rozprawy problematyki, jak też uzyskane rezultaty końcowe świadczą o dobrym opanowaniu przez Doktoranta warsztatu naukowego oraz predysponują go do prowadzenia dalszej pracy badawczej.

Jeszcze raz warto podkreślić ogrom i rzetelność analiz, jakie przeprowadził ks. mgr Mateusz Godek pod kierunkiem Promotorów rozprawy.

Biorąc pod uwagę powyższe, stwierdzam, że przedstawiona do recenzji praca doktorska ks. mgra Mateusza Godka stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i tym samym odpowiada warunkom określonym w art. 13 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2014 r., poz. 1852 z późn. zm). Wnioskuje o przyjęcie tej rozprawy i dopuszczenie ks. mgra Mateusza Godka do dalszych czynności w przewodzie doktorskim.

Wniosek, 7.09.2022r.

* Godek